

Anmälningar och notiser

Brit Berggreen & Nanno Marinatos (red.): *Greece & Gender. Papers from the Norwegian Institute at Athens 2*. Utgiven av The Norwegian Institute at Athens. Göteborg, Paul Åströms Förlag, 1995.

Under 1990 och 1991 hölls två tvärvetenskapliga workshops vid Norska institutet i Aten, Grekland. De samlade forskare med intresse av genusaspekter på grekisk dåtid och samtid. Workshopen 1991 ägnades mer specifikt åt socialt och kulturellt konstruerat kön som vagt, mångtydigt och föränderligt. Tiden före 1700-talets franska upplysning, Rousseau, naturrätten och universella mänskliga rättigheter kan, menar redaktörerna, tjäna som inspiration i nutida forskningsarbete för att bryta upp och ifrågasätta

den moderna, västerländskt borgerliga konstruktionen av kön som dikotomi.

Seminarierna resulterade i samlingsvolymen *Greece & Gender* med tolv artiklar och en introduktion av etnologen Brit Berggreen samt en summerande avslutning av arkeologen Nanno Marinatos. Syftet med boken är inte i första hand att diskutera genusteori utan att presentera ett antal empiriskt inriktade studier vilka framöver skulle kunna utgöra en plattform för vidare teori-bygge.

Den empiri som vi får ta del av härrör från den grekiska kultursfären. Källmaterialet är mångfacetterat; intervjuer och fältanteckningar från det samtida Grekland, antik skulptural konst, profan och religiös, antik och kristen litteratur. Det som diskuteras i artiklarna är kön som social och kulturell konstruktion i skilda tider. Det hindrar inte att forskarna har vitt skilda teoribildningar i bagaget. Artiklarna är samlade under tre teman. Jag har slumpmässigt valt ut sex av de tolv artiklarna för korta presentationer.

Under det första temat *Battle and Harmony: Gender roles and gender inversion as affirmation of*

social order skärskådar Helene Whittaker och Nanno Marinatos i varsin artikel det klassiska diktverket Odyssen i ett genusperspektiv.

Genom en närläsning av Odyssen synliggör Whittaker i artikeln "Gender roles in the Odyssey" manliga och kvinnliga sfärer i det hårt stratifierade ithakiska samhället. Aristokratin kvinnor associeras i diktverket ständigt till att spinna och väva; deras rike är hushållets med den textila produktionen i centrum. Mat och renhållning sköts av tjänare och tjänarinnor. Männen kopplas till krig, fest och poesi; till det publika livet. Kvinnors positioner är underordnade. Det publika tillmättes ett högre värde än det privata. Mäns och kvinnors aktiviteter framstår i Odyssen som åtskilda på de flesta av livets områden.

På ett område har dock könen intim kontakt — det sexuella. Aristokraten och krigaren Odyssevs försöker förföra så många kvinnor som möjligt, medan kvinnorna — Helen och Circe exempelvis — strävar efter att etablera fasta relationer. Fysisk styrka är den manliga strategin par excellence medan diktens kvinnor använder droger och sexuell

charm. Marinatos tolkar i sin artikel "Battle and harmony: The women in the Odyssey" detta som att kvinnor och män använder sig av skilda strategier därför att de har skilda reproduktiva intressen; män vill sprida sina gener och kvinnor vill säkra en god uppväxt för sina barn. Det handlar inte, menar Marinatos, om det ena könets överlägsenhet över det andra. Den kamp som pågår mellan könen är i själva verket uttryck för en underliggande, genetiskt betingad, komplementär harmoni.

Temat manligt och kvinnligt, publikt och privat, återkommer i flera artiklar. Brit Berggreen har studerat en festival, Monokklisiá, som firas på norra Greklands landsbygd. En gång om året klär kvinnorna sig till män. För en dag skapar de ett eget samhälle vars fokus är födande och fruktbarhet. Festivalens ledare är barnmorskan. Männerna kläs i sjaletter och förkläden, ges kvinnliga sysslor och utestängs från det publika. Genom att betona traditionella kvinnliga områden understryks kvinnornas vikt i samhället samtidigt som genusinversionen placerar kvinnlighet på rätt plats, i den privata underordnade sfären. Berggreen tolkar i sin artikel "Realities and wishful thinking: On the women's celebration of 8th January in contemporary Greece", festivalen som en ritualiserad form av könsöverskridanden, vilka inte utmanar de traditionella genusrollerna utan snarare förstärker dem.

Fantasy: Hermaphrodites and Aphrodite in arms är det andra

temat. Här spårar Aileen Ajootian i artikeln "Monstrum or Daimon: Hermaphrodites in ancient art and culture", hermafroditens historia. Till synes kvinnliga skulpturer, ibland med barn på armen, lyfter inbjudande på manteln för att oväntat blotta manliga könsdelar. Skulpturerna förekommer sedan fyrahundraåren före vår tideräkning i den grekiska konsten och är vanliga in i romartiden. De är inte de enda bisexuella varelserna i grekisk mytologisk tradition. Flera gudar i myter om universums skapelse är hermafroditer. Som gudomliga väsen kopplas till förnyelse och fertilitet och är barnens och ungdomens beskyddare. Hermafroditen kan här ses som ett perfekt väsen, i stånd att fortplanta sig själv, medan människorna är mer ofullkomliga. Romerskt källmaterial visar på att hermafroditen transformeras över tid. Det onormala med det dubbla könet betonades allt mer, hermafroditen sågs alltmer som ett monster som hotade manlig sexualitet. Barn vars sexuella hemvist inte gick att fastställa vid födseln dränktes under ritualer för att skydda det romerska samhället. Ajootian visar på skillnader mellan gudomliga hermafroditer och mänsklig tvekönighet men även på förändring över tid.

I sista delen *Crossdressing and gender confusion* presenterar Marianne Grødum i en artikel "Performance and womanhood: Women contesting gender ideas in modern Greece" hur en liten grupp feminister och väninnor i dagens Grek-

land utmanar dominanta definitioner av kvinnligt genus. Genom delade erfarenheter, berättelser och rollspel konstruerar de en feministisk diskurs vars fokus är självförsvar och motstånd mot sexuella trakasserier. Män de möter, främst i offentliga miljöer, retas genom att de stirrar på dem, tilltalar dem och rör vid dem. Genom att konsekvent vägra slå ner blicken, ge svar på tal och hålla huvudet högt försöker väninnorna utmana mäns (och andra kvinnors) traditionella syn på kvinnor som "tysta, snälla, lugna, mjuka och artiga, passiva och patetiska, utan personlighet" med hemvist i den privata sfären — inte på gatan. Gruppen strävar efter att genom en utvecklad social praktik, ett "görande", skapa kvinnlighet. I stället för att i traditionens ögon vara "bra kvinnor", vill de "bli bra på att vara kvinnor". De strävar efter att medvetet förändra kvinnligt genus i dagens Grekland. Avvikelserna indikerar här ett socialt motstånd, till skillnad från Monokklisiá-festivalens upp-och-ner-vända manlighet och kvinnlighet som kan tolkas som en strategi för att bekräfta rådande definitioner.

I den bysantinska religiösa traditionen finns tankar om manlighet som intimt länkad till helighet. För att helgonförklaras måste kvinnor ta på sig en manlig identitet. Ursprunget till detta står enligt Kari Vogt i artikeln "The 'Woman Monk': A theme in Byzantine hagiography" att finna i Nya testamentet. Där har uttrycket "bli ett med Kris-

tus" tolkats analogt — Kristus var en man och endast män kunde därför fullt ut förenas med honom. Manlighet kopplad till helighet kom här att fungera diskriminerande vad gällde kvinnors religiösa liv. Om Grødums nutida grekiska feminister kan sägas ha som strategi att synas och höras för att göra uppror mot den rådande genusordningen, hade dåtidens religiösa bysantinska kvinnor målet att undgå upptäckt. Transvestism blev deras strategi för att bemöta rådande genusdefinitioner.

Två i grunden skilda perspektiv skymtar i volymens artiklar. Det ena, främst företrätt av Marinatos, stödjer sig på sociobiologiska teorier om kön. Som forskningsuppgift utpekas de variationer av kvinnligt och manligt som vilar på en genetiskt betingad ordning. Det andra perspektivet uttalas inte lika tydligt. Det företräds, så vitt jag förstår, till exempel av Grødum och Vogt. Det är ett konstruktivistiskt perspektiv på kön som klart länkar genusfrågor till maktfrågor.

Introduktionen och sammanfattningen gör att de disparata bidragen knyts samman. För en i den grekiska empirin oinvigd läsare skapas därmed en möjlighet att överblicka artikelsamlingen.

I förordet skriver Berggreen att ett syfte med seminarierna och utgivningen av boken är att vrida forskarblickarna bort från intresset för genus som oppositioner, "fixeringen vid skillnader" som "gjorde att etnologer ett tag bortsåg från

vagheten i manliga och kvinnliga stereotyper och deras möjlighet till variation och förändring" (min översättning från engelskan). Den inspirerande läsningen av artiklarna ger intressanta empiriska exempel på både vaghet, variation och förändring, men samtidigt tolkas denna könsliga mångtydighet av artikelförfattarna påfallande ofta i generella oppositioner som manligt—publikt kontra kvinnligt—privat. Eller, är det mina västerländska läsglasögon som spökar?

Gunnel Andersdotter

*

Henry A. Giroux: *Pedagogy and the Politics of Hope. Theory, Culture, and Schooling*. Colorado/Oxford, Westview Press, 1997.

I över femton år har Henry Giroux, professor vid "School of Education" i Pennsylvania, varit en av de mest namnkunniga forskarna inom det fält som behandlar skola, utbildning och undervisning. *Pedagogy and the Politics of Hope* är en sammanställning innehållande nio av Giroux's mest betydelse-

fulla artiklar som tillsammans visar hans utveckling genom 1970-, 80- och 90-talen.

Att enbart kalla Giroux "utbildnings-" eller "skolforskare" vore att inte göra honom rättvisa. Alla artiklarna i *Pedagogy...* är avgjort samhällskritiska, och den kritiska pedagogik han förespråkar för skolan är intimt kopplad till en strävan efter en radikal demokrati i samhället i övrigt. Pedagogik är inte bara något som har med skolan att göra, menar han, och efterlyser pedagogisk teori också i de övriga samhällsvetenskaperna.

Man skulle kunna säga att det är under Reagans styre som Giroux's analyser formas i opposition mot den konservativa politiken. Influerad av frankfurtskolan introducerar han till den amerikanska utbildningsforskningen tankar om relationerna mellan makt, ideologi och utbildning. De fick snart stöd och gensvar. Många var de som inte kände igen sig i högers proklamationer om den amerikanska utbildningens förtrycksfria historia. I artiklar från 1970- och i början av 1980-talet ser Giroux hur relationen mellan skolans grundläggande positivistiska kultur och undervisningsprocessen är en relation mellan ideologi och social kontroll. I artiklar som "Schooling and the Culture of Positivism: Notes on the Death of History" (1979) i bokens första del, visar Giroux hur positivismens strävan efter rationalitet och objektivitet normaliserar och legitimerar kunskapens innehåll och sätten att föra ut detta innehåll.

Men Giroux nöjer sig inte med att analysera undervisningssituationen som ett sätt att utöva makt över eleverna och reproducera samhällsordningen så som många andra marxistiskt influerade forskare ofta gjort. Ständigt återkommande i artiklarna är viljan att uppmärksamma det individuella handlandet och motståndet. Han är intresserad av att veta hur individer och grupper producerar mening om befintliga sociala, ekonomiska och politiska territorier, och hur en sådan produktion kan relateras till kampen för en radikal demokrati. Det är viktigt, menar han, att både elever och lärare blir medvetna om omgivande diskurser — att de ser det normalas ideologiska innehåll.

Här anar man närheten till ett annat fält, nämligen Cultural Studies så som det såg ut i början i Storbritannien, med förgrundsgestalter som Raymond Williams, Richard Johnson och Stuart Hall. Influenserna från Cultural Studies har sålunda berikat Giroux's analys med begrepp som språk och diskurs.

Synen på makt som konkreta praktiker, vilka producerar de sociala former genom vilka särskilda erfarenheter och subjektiviteter skapas, kom att ge de *mottagande* och *medierande* dimensionerna i processen en mer framträdande plats. Hur *uppfattas* läroböckerna? Hur *upplever* eleverna sin situation? Hur *tolkas* de ideologiska representationer och materiella praktiker eleverna omges av och vilken mening tillskrivs

de? I artikeln "Radical Pedagogy and the Politics of Student Voice" (1986) talar han till exempel om vikten av att olika röster får komma till tals, inte bara de som tillhör lärare och elever ur vit medelklass. Giroux betonar värdet av att upplevelser och erfarenheter både från skolan och från fritiden ska kunna användas och tillmätas värde i undervisningen.

Politiskt, utan att ta direkt partipolitisk ställning, argumenterar Giroux i "Authority, Intellectuals, and the Politics of Practical Learning" (1986) för en ny definition av begreppet auktoritet. I stället för att sträva efter en nedtoning av lärarnas auktoritet som många vänsterinriktade forskare önskat, vill han se medvetna lärare som innehavare av kritiska kunskaper och värderingar. Kunskap ska mottagas reflexivt, och den ska snarare stärka än bilda. Auktoriteten ligger i att kunna förmedla detta.

Olikhet lyfts fram som en viktig ingrediens i en ny förståelse av subjektet och i "Border Pedagogy in the Age of Postmodernism" (1988), talas om vikten av att kunna korsa gränser. "Counter-memory" framhålls som ett viktigt begrepp, vilket utan att verka essentialiserande ska kunna innefatta andra berättelser än de allmänt godtagna.

Men om Cultural Studies påverkat Giroux positivt så har han ändå invändningar mot fältet. Det gäller framför allt det faktum att de flesta forskarna inte sett pedagogik som en kulturell praktik värd att skriva om, eller som ett teoretiskt fält

att influeras av. I "Disturbing the Peace: Writing in the Cultural Studies Classroom" (1993) argumenterar Giroux för att cirkeln ska slutas och de två fälten åter närma sig varandra så som i Birmingham på 1970-talet. Det råder ingen tvekan om att Giroux själv arbetar i samma anda — och då menar jag inte det svala sätt på vilket Cultural Studies influerat svensk kulturforskning. Giroux's studier bygger inte bara på teoretisk nyfikenhet, eller ens viljan att förändra i största allmänhet — han har också en uttalad vision om i vilken riktning denna förändring ska ske.

Om det finns något honnorsord i Pedagogy and the Politics of Hope så är det kanske just "hopp" eller "möjlighet". Trots att artiklarna är enbart teoretiska utan direkta empiriska inslag, är de ändå relativt konkreta, och framför allt är syftet konkret. Giroux vill skapa en teori som uppmärksammar individuella handlingar, och en praktik som ska verka befriande och aktivt arbeta för demokrati. Det är ett syfte för vars uppfyllande skolsystemet omöjligen kan fortsätta att fungera som det gör i dag. Även om Giroux ser dystert på de nykonservativa tendenser som han menar fortfarande genomsyrar det amerikanska samhället, ser han alltså möjligheter till förändring.

Det som Giroux ser som en av skolvärldens och utbildningsforskningens stora svårigheter är förhållandet mellan det moderna och det postmoderna. Influerad av feministisk teori lyckas han dock förena de

båda tankeströmningarna. Modernistiska rättvise-, jämlikhets- och frihetskrav samsas med postmodernistisk kritik mot synen på det universella som stående över det historiskt och lokalt specifika. Men i skolorna kvarstår problemen även om många försökt utveckla en postmodern utbildning.

Trots önsknings om ett ökat hänsynstagande till människors olika erfarenheter, ökad reflexivitet vad gäller kunskap, och en ny definition av lärare som ansvarsfulla kritiska intellektuella, är Giroux själv utomordentligt postmodernistisk och betonar den kontextuella specificiteten. Han vägrar att erbjuda en enkel och generell lösning på *hur* man ska införa en kritisk pedagogik i skolor världen över.

Även om en del av artiklarna i *Pedagogy and the Politics of Hope* inte är helt dagsfärska, känns de ändå aktuella. De vittnar dessutom om ett forskarskap fyllt av stort engagemang. Sammantaget ger de en bild inte bara av Giroux, utan också av utvecklingen på detta fält i stort.

Anna Sofia Lundgren

*

Stuart Hall (ed.): *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE Publications, 1997.

Hur kan man som kulturforskare tolka visuella representationer som t.ex. fotografier, reklambilder, film, målningar och museiutställningar? I anto-

login och läroboken *Representation* finns några förslag från forskare verksamma inom Cultural Studies. Stuart Hall, redaktör för boken och också en portalfigur för CS, inleder med en diskussion om begreppet representation, olika representationsteorier och "signifying practices". Han går sedan igenom Saussures strukturalistiska tankegångar, Barthes och Foucaults diskursanalyser. Genom att kommentera Foucaults analys av Velasquez' målning *Las Meninas*, lyckas Hall både förklara viktiga aspekter av Foucaults tänkande och redogöra för representationsproblematiken. Över huvud taget är uppläggningsen mycket pedagogisk med många exempel och återkommande förklaringar av centrala teoretiska begrepp. En viktig poäng har Hall i redogörelsen för diskursbegreppet. Han markerar, med hjälp av Foucault, att diskurs bäst använd inte "enbart" syftar på det språkliga, utan att begreppet överskrider tudelningen mellan tal och handling.

Peter Hamilton behandlar dokumentärfotografiet som framställningsmetod under fransk efterkrigstid. Huvudfrå-

gan är vilken betydelse dokumentärfotografierna hade för det krigssargade franska samhället. Enligt Hamilton bidrog de till en omdefiniering av "franskhet", de (åter)skapade en fransk identitet i en tid av upplösning. Humanism var det dominerande representationsparadigmet, vilket manifesterades genom olika nyckelscener. Fotografierna uppehåller sig vid gatan, Paris och dess vyer, marginella människor, högtider och boendeförhållanden. Huvudtesen är att fotografiet inte är en realistisk eller neutral representationsform, utan ett meningsskapande medel med specifika effekter.

Museiutställningar som representationer av andra kulturer står i fokus för Henrietta Lidchis bidrag. Lidchi anlägger olika analysperspektiv, men de som dominerar är utställningarnas "poetics" respektive "politics". Det förstnämnda handlar om att utreda hur museer gör presenterade objekt meningsbärande och hur utställningar som helhet skapar en väv av betydelser. "Politics" är, i Foucaults anda, en analys inriktad på förhållandet mellan makt och vetande samt effekter av representationer. Ett exempel Lidchi behandlar, med hjälp av Foucaults teori om "visibility", är de autentiska visningar av primitiva kulturer som tog sin början under 1800-talets andra hälft. Dessa populära visningar innebar att ställa ut levande människor i autentiska miljöer. Besökarna fick t.ex. år 1904 förundras över Igorots som lät sig väl smaka av hundkött.

Utställningar är inte bara något som händer, utan de är historiska, sociala och politiska företeelser. De autentiska visningarna var redskap för att befästa primitiva människor som vildar och som utvecklade i ett evolutionistiskt perspektiv. Visningarna var platser där relationen mellan vetenskaplig kunskap, populärkultur, kolonialism och "visibility" materialiserades.

Etnicitet och produktionen av annanhet utgör temat för fjärde kapitlet. Här återkommer Hall (den enda med två bidrag) och diskuterar, med hjälp av exempel från olika tidsperioder och områden, de representationspraktiker som gör skillnad (difference). Produktion av skillnad är grundläggande för kulturen och människors identitet, men det är också en plats för fara, hot och förtryck. En ofta illasinnad representationsstrategi är stereotypisering. Människor tillskrivs ett begränsat antal essentiella och överdrivna egenskaper, vilka framställs som naturgivna. Syftet är naturligtvis exkludering, en symbolisk gränsdragning mellan det tillåtna och det otillåtna. Hall exemplifierar med Saartje Baartmans livsöde, en afrikansk kvinna som togs till England år 1819. Eftersom hon inte överensstämde med den etnocentriska normen för europeiska kvinnor aktiverades olika representationspraktiker, t.ex. reduktionism, fragmentarisering och fetishism. Resultatet blev att Saartje framstod som en patologiskt annorlunda och avvikande människa.

Under rubriken "Exhibiting Masculinity" diskuterar Sean Nixon visuella representationer av maskulinitet. Utifrån i första hand tidskrifter inriktade på moderna livsstilar avkodar han nya manliga images, som under samlingsnamnet "the new man" finns i tre versioner, "the street style version", "the Italian-American version" och "the conservative Englishness version". Men mer intressant är Nixons redogörelse för hur individer befolkar dessa maskulina subjektspositioner. Han börjar med psykoanalytiska angreppssätt, men finner psykoanalysen alltför ahistorisk och totaliserande. Därför vänder han sig till Foucaults jag-teknologier — även Judith Butler figurerar här — och visar hur man kan artikulera relationen mellan individer och representationsregimer ("the new man") som en iscensättning av diskursiva normer. Som exempel på jag-teknologier verksamma i denna iscensättning nämns konsumtion, "looking", omsorg och nöjen.

Christine Gledhill ger sig i kast med såpoperans värld och speciellt dess betydelse för kön. Fokus ligger på såpoperan som en "signifying practice". Efter en kort genomgång av förhållandet mellan fiction och vardagsliv samt olika synsätt på media, t.ex. som förmedlare av en dominant ideologi, fördjupar sig Gledhill i såpoperan som genre och speciellt som kvinnlig genre. Att den "traditionella" såpoperan reproducerar en kvinnlig position beror på att bland annat famil-

jen och hemmet utgör centrala teman. Under senare tid har dock såpoperan ändrat karaktär, vilket beror på ett större inflytande från manliga genrer. Gledhill frågar retoriskt om denna överskridning av genrekonventioner är ett tecken på en feministisk "backlash" — den manliga dominansens återkomst?

En risk med läroböcker är att de blir överpedagogiska. Och visst är många begreppsomgångar mycket grundläggande och visst förekommer upprepningar i Representation. Men samtidigt ligger styrkan i den pedagogiska uppläggningsen, med många analys exempel, "activities" (fundera-över-frågor), bilder, fördjupningar och begreppsutredningar. Även en erfaren forskare erbjuds, enligt vad jag kan bedöma, värdefull kunskap.

Möjligtvis har Foucault fått för stort utrymme, men det är ju svårt att förbise honom i en diskussion om representationers meningsproduktion och politiska effekter. Problemet är dock, vilket gäller många poststrukturalistiskt influerade texter, att författarna inte redogör för sina egna "talpositioner". De är utomordentligt duktiga på att avslöja representationers ideologiska slagsidor, men säger inte mycket om i vilken utsträckning deras egna tolkningar är ideologiskt styrda och verksamma. En reflexiv ansträngning hade gjort Representation än mer läsvärd.

Bo Nilsson

Karen Fog Olwig & Kirsten Hastrup (eds): *Siting Culture. The Shifting Anthropological Object*. London/New York: Routledge, 1997.

Allt seende är att se något som något, skrev en gång sociologen Johan Asplund. Och bakom detta alldagliga "som" finner man våra tankefigurer. Dessa kan närmast liknas vid en samling slentrianmässiga förståelseformer eller perspektiv som styr det sätt vi sorterar intryck och gör världen begriplig för oss.

En sådan tankefigur är föreställningen om ett bindande samband mellan kultur och plats. Som idé och modell för att organisera vetenskaplig kunskap om mänskliga livsformer har den hängt med sedan de tidiga antropologerna och etnograferna startade sin verksamhet. Begrepp som kulturkrets, kulturområde och liknande termer skall ses mot denna bakgrund. Det fanns något självklart i detta: man reste till andra platser för att studera andra kulturer. Resan var en övergångsritual som tilldelade de inträngande expeditionerna och långvariga fältar-

beten en symbolisk innebörd. Forskaren markerades som en mobil person, en som kom utifrån för att studera traditionella livsformer och stabila kulturer. Ur detta perspektiv kartlades kontinenter och en antropologisk ordning av väl avgränsade kulturer lyftes fram. Var sak på sin plats, så löd den tidens komparativa metodik.

I dag stämmer denna tankefigur dåligt då transnationella kulturella flöden krymper världen och suddar ut gränser. Under senare tid har också idén om kulturers platsbundenhet kritiserats allt häftigare. Den äldre kunskapsproduktionen har beskrivits som eurocentrisk och berätta mer om västerländska maktanspråk än om fjärran civilisationer. Invanda termer som folk, kultur och tradition sägs ha förbrukat sitt vetenskapliga förklaringsvärde. Begreppen synes inte längre räcka till för att beskriva kulturellt mångfasetterade samhällen. Eller så kan de ge fel associationer och annekteras av etnopolitiska eller nationalistiska rörelser. En teoretisk implosion kan ibland verka nära förestående och när luften går ur vedertagna begrepp ifrågasätts även fältarbetet som metod. Globalisering och synkretism har därför framförts som interpretationer hos forskare som söker ny kunskap bortom nötta tankevanor. Har fysiska platser förlorat i betydelse i en värld som präglas av en homogeniserande cirkulation av kulturella symboler och tecken?

Ett svar på frågan levereras i antologin *Siting Culture. The Shifting Anthropological Object*.

Behovet av en stabil plats som mål för identifikation är kanske viktigare i dag än tidigare, vilket visas av de många essentiella identiteter som på många håll artikuleras som en koppling mellan kultur och plats. Nya teoretiska och metodologiska grepp behövs dock för att beskriva de strävanden att reterritorialisera kulturella mönster i en värld som beskrivs som allt mer deterritorialiserad. I antologin, som redigerats av de danska antropologerna Kirsten Hastrup och Karen Fog Olwig, diskuterar en forskargrupp, internationellt sammansatt, men med nordisk dominans, hur man kan gå vidare för att utvidga en kulturvetenskaplig förståelse för sambandet mellan plats och kultur.

De tretton artiklarna i boken är sammanförda under tre avdelningar: "Finding a place for Culture", "The culture and politics of place", och "Tropical metaphors in anthropological thinking". Avdelningarna kan sägas behandla var sitt övergripande tema. I den första prövas nya grepp för att studera kulturers rumsliga förankring som leder utanför de traditionella lokalsamhällsstudierna. Olika slags nätverk, representationer av hembyn eller musikformer som råmusik studeras bland annat av Karsten Pærregaard och Marc Schade-Poulsen som kontextskapande faktorer vilka kan knyta samman människor över vidsträckta områden. Temat för den andra avdelningen är politiska och ideologiska konsekvenser av föreställningar som lokaliserar människor och kulturer till be-

stämnda platser. Här återfinns studier av bland annat norsk nationell identitet av Thomas Hylland Eriksen och hur idén om självständiga nationalstater påverkat sydafrikanska hemländer av James Ferguson. Det tredje avdelningen är en kritisk granskning av några centrala begrepp i den kulturvetenskapliga analysapparaten. Med studier från Hawaii diskuterar Jonathan Friedman hur termer som globalisering och kulturell komplexitet inverkar på självbilden hos ursprungsbefolkningen.

Trots att de empiriska undersökningarna i *Siting Culture* är förlagda till vitt skilda områden och att författarna fokuserar olika frågeställningar, svetsas ändå bokens artiklar samman av några gemensamma problemområden. Det är framför allt två av dessa som jag tycker är viktiga att lyfta fram.

Den första gäller fältarbetet som metod. Med referenser till bland annat antropologerna James Clifford och Arjun Appadurai anför den kritik som riktats mot det traditionella fältarbetet och studier av avgränsade kulturer. Kritiken berör bland annat valet av informanter. Vilka är det egentligen som väljs ut och ges en möjlighet att "representera" den kultur som studeras? I ljuset av diskussionen om en värld som krymper av globalisering och storskaliga migrationsrörelser är detta en central fråga. Svaret påverkar det sätt ett fältarbete kommer att utföras på och därmed även den kunskap som inhämtas.

Vanligen har intresset riktats

mot de stationära, de som lättast kunnat förenas med idén om en platsbunden kultur. De goda informanterna har därför varit de som stannat kvar och idealt sett varit oantastade av modernisering och förändringar. Dessa har fått beteckna det genuina, medan grupper som flutit fram och tillbaka genom det kulturella rummet inte har tilldragit sig samma intresse. Alternativt har dessa senare studerats som speciella grupperingar: turister, nomader, invandrare eller flyktingar etc. I dag är en sådan kategorisering inte längre möjlig. De personer som kanske bäst återspeglar signifikanta kulturprocesser finner man bland flyttlassen på vägarna, i flygplatsernas vänthallar eller i kön framför någon gränskontroll.

Det är emellertid forskargruppens argument att det traditionella fältarbetet trots allt inte har spelat ut sin roll. I stället är flertalet av artiklarna ett försök att utveckla och berika metoden med nya teoretiska ansatser. Det är genom att delta i olika situationer som forskaren skaffar sig en kontextuell förståelse i de förlopp där rummet ges en kulturell organisation och där kulturella föreställningar reglerar platser. Förhållandet mellan plats och kultur skall dock inte tas för givet, utan studeras som ett dynamiskt spel mellan levd erfarenhet, reflexiva självbilder och diskursiva formationer.

Detta leder över till bokens andra argument. Den naturalistiskt färgade idén om världen som en mosaik av spridda kulturer måste överges till förmån

för ett processperspektiv. Det är i mellanrummet mellan identifikation och reifierade föreställningar om historia och ursprung som känslor av tillhörighet upprätthålls och platser blir till som en kulturell konstruktion. Med hänvisning till de Certeaus fras "space is practiced place" skärps därför i artiklarna fokus på olika slags relationer och nätverk som binder samman människor. Plats, i snäv geografisk mening, förlorar därmed i betydelse och rummets symboliska dimensioner accentueras. I många fall har därför forskarna utfört fältarbeten på ett flertal platser. Så har exempelvis Karen Fog Olwig förlagt fältarbeten både till USA och England för att få grepp om det utsträckta och institutionaliserade sociala nätverk som hon studerat på en ö i den västindiska arkipelagen. Genom detta nätverk skapades en geografisk och kulturell förankring som band samman emigranter och bofasta över kontinenter.

Artiklarna fokuserar viktiga frågor som kommer att bli allt mer angelägna i en framtida kulturellt komplex situation. Trots att bokens empiriska material ibland kan kännas avlägset för en etnolog som vanligen rör sig på en svensk arena, inspirerar bokens teoretiska ansatser till nytänkande och att åter fokusera platsens betydelse i det moderna samhället. Hur kommer exempelvis framtidens hembygd se ut i en värld som binds samman av IT-nätverkens blippande kopplingsstationer?

Anders Häggström